

JULIE DE GRAAF

met illustraties van Margot Holtman

OP ZOEK NAAR DE WAARHEID

Ontmasker mythes, leugens en nepnieuws

Lannoo

INHOUD

Welkom aan boord	6
De Vallei der Verzinsels	10
Verzinsels als verklaring	12
Legendes van nu	20
De Woelige Wateren van de Wilde Waarheid	28
Mijn waarheid, jouw waarheid	30
Ongemakkelijke waarheid	38
Raar, maar waar	44
De Archipel van ai-ai-AI	52
Kunstmatige waarheid	54
Wie is de robot?	62
De Verraderlijke Laagvlaktes vol Leugens	70
Liegen en bedriegen	72
Herken de leugen	82
Liegen voor de lol	90
De Hoogvlaktes van Hersenspinsels	100
Eerlijk zeggen	102
Goedgelovig	108
Weet je nog?	114
Het Natuurreservaat der Nepheid	124
Echt nep	126
Het Enige Echte Woordenboek der Nepnieuws	140
Sociaal nep	146
De Betrouwbare Bronnen	152
Waarheidswerk	154
Wetenschappelijke waarheid	164
En jij?	172

Welkom aan boord

Dit boek gaat over een van de belangrijkste dingen in ons leven: de waarheid.

Probeer je maar eens in te denken hoe je leven zou zijn als er geen waarheid was. Dan zou je net zo goed niet naar school kunnen gaan, want het heeft geen zin om dingen te leren waarvan je niet weet of ze kloppen. En je zou nooit naar je ouders hoeven luisteren, want je weet toch niet of ze het menen als ze zeggen dat je naar bed moet. Dus niet naar school én niet naar je ouders luisteren, dat zou toch vreselijk zijn?

O wacht, ik denk dat ik nog meer voorbeelden moet geven.

Zonder waarheid verliest informatie haar waarde. Je zou geen geheimen aan je beste vrienden kunnen vertellen, want zij weten niet of wat jij vertelt wel geheim is. Je zou trouwens niet eens kunnen weten of zij echt je beste vrienden zijn. Er zouden geen kranten of nieuwsprogramma's kunnen bestaan. Je zou nooit horen wat er allemaal in de wereld gebeurt. Niet op plekken hier ver vandaan, maar ook niet bij jou in het dorp of in de stad.

Ja, zonder de waarheid zouden we flink in de puree zitten.

Daarom is het best wel gek dat zo'n belangrijk begrip niet echt makkelijk te omschrijven is. Want wat is de waarheid precies? Het is een vraag waar mensen al duizenden jaren over nadenken, en waar nog steeds geen kort en duidelijk antwoord op gevonden is. In al die jaren zijn er wel veel mooie ideeën bedacht over wat de waarheid kan zijn. Zoals het idee dat we iets waar vinden als het klopt met de werkelijkheid. Een voorbeeld van zo'n waarheid: jij leest nu dit boek. Dat is waar, want je leest nu dit boek.

Ook jij hebt je eigen idee van wat de waarheid is. Dat voel je. Ga maar na wat je denkt bij deze zinnen:

Je bent een mens en je woont op de aarde.

(WAAR EN WAAR)

Margot Holtman tekende de prachtige plaatjes voor dit boek.

(HELEMAAL WAAR)

Een dag heeft vierentwintig uur. Als het regent, word je nat. Chips zijn lekker.

(WAAR, WAAR EN SUPERWAAR)

Allemaal waarheden waarvan je wéét dat ze kloppen.

Maar wat nu als je niet weet of iets klopt? Dan kun je altijd op onderzoek uitgaan. En dat is precies wat we in dit boek gaan doen.

Op onze spannende ontdekkingsreis door de verschillende gebieden van de waarheid vertel ik je waarom mensen vroeger geloofden in dingen die niet waar zijn, zoals draken, reuzen en zeemeerminnen. (Alvast een tipje van de sluier: dat was meestal de schuld van de wolharige neushoorn.)

Sorry, maar als je niet van chips houdt, weet ik niet of dit boek wel wat voor jou is.

Je leest hoe de waarheid kan verschillen als verschillende mensen hetzelfde vertellen zonder dat er iemand liegt. Waarom het zo moeilijk is om een waarheid te geloven die ingaat tegen wat jij dacht. En we kijken naar waarheden die zo raar zijn, dat je gelooft dat ze gelogen zijn. Echt waar.

Over liegen gesproken, ik ga verklappen hoe je voortaan iedere leugenaar meteen kunt herkennen! We gaan ook testen hoe goed jij de waarheid herkent en of een computer kan doen alsof hij een echt mens is. En als het zo moeilijk is om de waarheid te vinden, hoe doen mensen dat dan die voor hun werk de waarheid moeten achterhalen?

Kortom, we hebben genoeg te bespreken.

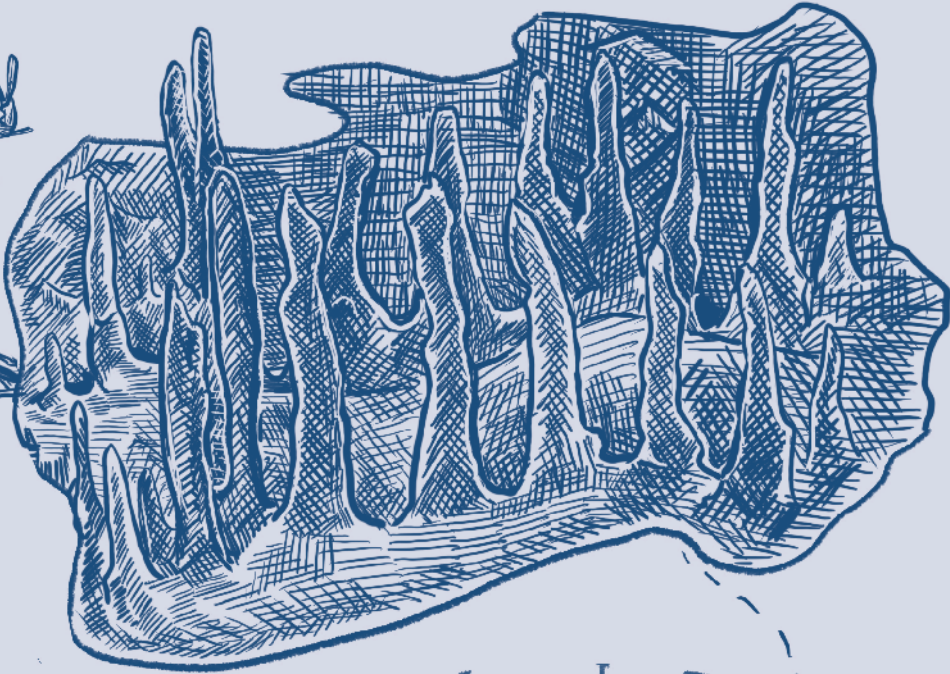
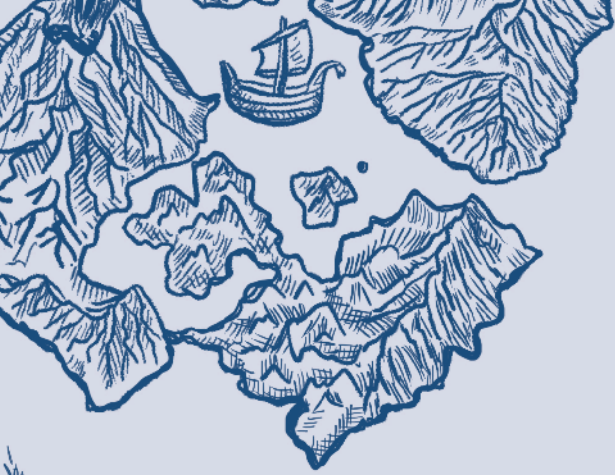
**Ga je mee
op avontuur?**

DE VALLEI DER VERZINSELS

We beginnen onze reis in het verre verleden. Welkom in de Vallei der Verzinsels. Dit is een fabelachtige plek waar legendarische en mythische verhalen zijn ontstaan als verklaring voor alles wat we (nog) niet begrijpen. Dit is de geboortegrond van sprookjesachtige wezens als de eenhoorn, de draak en de verschrikkelijke sneeuwman. We kijken om ons heen, maar gek genoeg is er geen eenhoorn te bekennen. Wel zien we bizarre rotsformaties, een paar eigenwijze zeekoeien en eindeloze hordes wolharige neushoorns.

De Vallei der Verzinsels

VERZINSELS ALS VERKLARING

Als het onweert, denk jij dan:

A Hé, er is ergens een Griekse god flink chagrijnig en die gooit nu bliksemschichten naar beneden om mensen zijn slechte humeur te laten zien...

of

B Hé, het stormt en die bliksemschicht is een natuurkundig verschijnsel waarbij een elektrische lading vrijkomt die zich heeft opgebouwd in een wolk.

Nu zeg je vast B.

Maar als jij drieduizend jaar geleden in het oude Griekenland had geleefd, was je antwoord zéker A geweest. In die tijd werden bijna alle natuurverschijnselen uitgelegd als acties van de Griekse goden. Een aardbeving? Dan heeft zeegod Poseidon zeker weer – oeps – zijn drietand op de grond laten vallen.

Kwam de zon op? Dan kwam dat omdat de god Helios eropuit ging met zijn zonnewagen om de wereld licht te brengen. Als jij drieduizend jaar geleden in het oude Egypte had geleefd, had je geweten dat die verklaringen niet waar waren... dan dacht je namelijk dat de zon opkwam omdat zonnegod Ra met zijn zonneboot langs de hemel zeilde, duh. Ook bij de Azteken, die leefden in het gebied dat nu Mexico is, had je getwijfeld aan de waarheid van de oude Grieken. Jij wist dan dat de zon opkwam omdat zonnegod Tonatiuh dat wilde – liefst nadat de Azteken een paar mensen aan hem hadden geofferd.

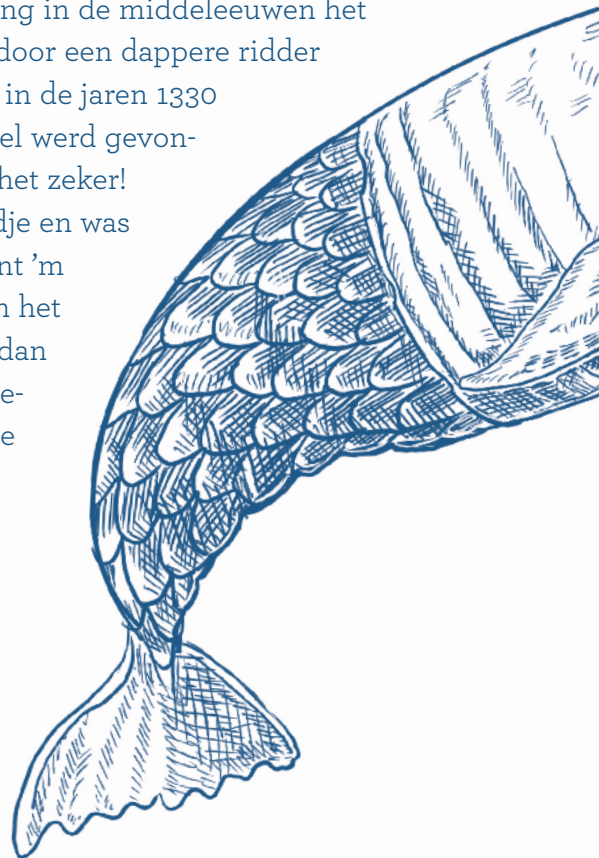
Klinkt dat gek? Tegenwoordig weten we veel meer over de aarde en het heelal, maar in vroegere tijden waren dit soort verhalen een manier voor mensen om de natuur en de wereld om zich heen beter te begrijpen. En een manier om zich verbonden te voelen met de natuur en met hun geloof. Wij weten dat het niet de waarheid was, maar voor hen was het wel waar.

Pas toen wetenschappers in de zestiende en zeventiende eeuw ontdekten dat de aarde onderdeel uitmaakt van het zonnestelsel waarbij de aarde om de zon draait – waardoor de zon ‘opkomt’ bij het deel van de aarde dat richting de zon draait – leerden mensen de waarheid over de zonsopkomst.

Reuzen en de neushoorn draak

Zo zijn in de loop der tijd veel verhalen en fantasiefiguren ontstaan, waar mensen ooit echt in geloofden. Vroeger werd bijvoorbeeld gedacht dat reuzen wel moesten bestaan. Hoe verklaar je anders de gigantische rotspartij aan de kust van Noord-Ierland van wel veertigduizend stenen? Daar hadden reuzen natuurlijk een weg in de zee aangelegd. (Inmiddels weten we dat die rotsen miljoenen jaren geleden zijn gevormd bij een vulkaanuitbarsting.) En die gigantische botten die op veel plekken in de wereld werden opgegraven? Die leken op die van de mens maar dan veel groter? Reuzen! (Inmiddels weten we dat het om botten van mammoeten en wolharige neushoorns ging.)

De wolharige neushoorn zorgde sowieso voor veel verwarring. In het Oostenrijkse stadje Klagenfurt ging in de middeleeuwen het verhaal dat de stad zou zijn gesticht door een dappere ridder die er een draak had verslagen. Toen in de jaren 1330 ook nog eens een échte drakenschedel werd gevonden, wisten de inwoners van de stad het zeker! De schedel werd de trots van het stadje en was te bewonderen in het stadhuis. Je kunt 'm nog steeds zien, inmiddels staat hij in het plaatselijke museum. Alleen staat er dan een bordje bij dat het gaat om de schedel van... je raadt het al: een wolharige neushoorn.

Modderige eenhoorns en tegenvallende zeemeerminnen

Wereldwijd geloofden mensen eeuwenlang dat eenhoorns bestonden. Vooral omdat ze op allerlei plaatsen gigantische hoorns en skeletten van gehoornde beesten vonden (joehoe, wolharige neushoorn!). Ook de bekende Italiaanse ontdekkingsreiziger Marco Polo maakte zo'n denkfout toen hij eind dertiende eeuw op Sumatra, Indonesië, oog in oog stond met een Aziatische neushoorn. Niemand in Europa had in die tijd nog van de neushoorn gehoord, dus Marco Polo dacht: hé, wild dier, vier poten, staartje, enorme hoorn... warempel: ik zie een eenhoorn!

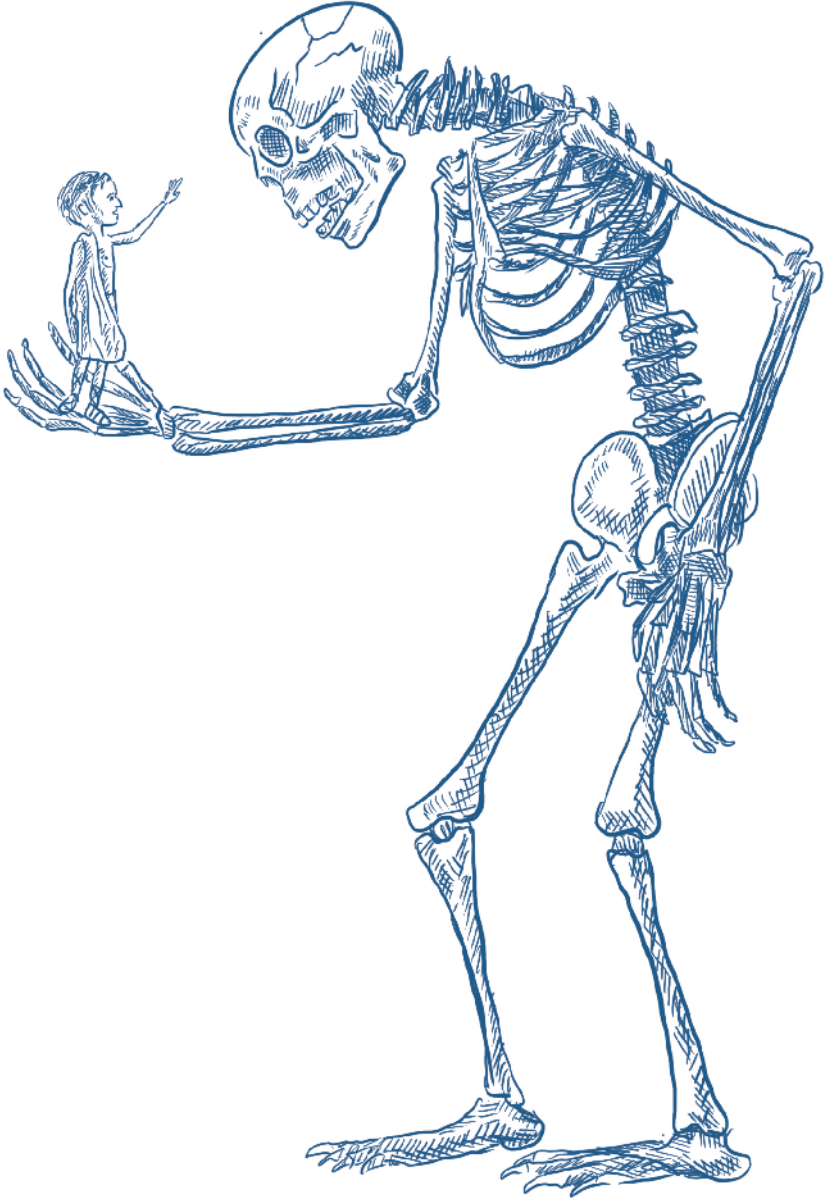
Een andere bekende ontdekkingsreiziger, Christoffel Columbus, had zijn eigen teleurstellende ontmoeting met een mythisch figuur. Hij zeilde eind vijftiende eeuw meerdere malen de Atlantische Oceaan over van Spanje naar Midden-Amerika. In 1493 zag hij voor de kust van wat we nu kennen als Haïti drie zeekeoien zwemmen. Het verhaal gaat dat hij in zijn scheepslogboek rapporteerde dat hij drie zeemeerminnen had gezien, maar dat ze lang niet zo mooi waren als ze werden beschreven. Hij vond ze eerder op lelijke mannen lijken.

 Marco Polo schreef later dat hij het wel een beetje vond tegenvallen, zo'n modderige, vadsige eenhoorn.

Veranderend wereldbeeld

Tegenwoordig kunnen we ons maar moeilijk voorstellen dat mensen vroeger écht geloofden dat er eenhoorns en zeemeerminnen bestonden. Maar dat was toen hun werkelijkheid. Je moet bedenken dat mensen helemaal afhankelijk waren van de verhalen van anderen. Er waren nog geen foto's, geen video's, en nee, ook geen leuke en knappe kinderboekenschrijvers die boeken over de waarheid schreven. Je kon eventueel zelf op zoek gaan naar de waarheid, maar reizen was gevaarlijk, lang niet voor iedereen weggelegd en kostte veel tijd en geld. En je kon ook niet even googelen of de zeemeermin waar de zeelieden over vertelden, wel echt bestond. Je moest het dus doen met het heersende wereldbeeld van jouw tijd.

Als we kijken naar ons huidige wereldbeeld, dan kun je de waarheid het beste vergelijken met een standbeeld. Heel vroeger was er alleen een blok marmer. In de loop van de tijd wisten ontdekkingsreizigers en wetenschappers daar steeds meer uit te hakken en bij te schaven. Er kwam langzaam een beeld tevoorschijn. Een beeld van een wereld waarin zwaartekracht bestaat, waarin het lichaam van mensen is opgebouwd uit cellen en waarin het jachtluipaard het snelste rent. Een wereld waarin we inmiddels enorm veel weten over hoe de natuur en het zonnestelsel werken. Zoveel dat we bijna geen verzinsels meer nodig hebben om verschijnselen te verklaren. Bijna... want er gaan nog steeds verhalen rond over mysterieuze wezens waar sommige mensen in geloven.

LEGENDES VAN NU

